

***De schakelklas:
een voorziening die extra
kansen biedt aan
kinderen met een
taalachterstand.***

Inhoudsopgave:

Inleiding.....	3
Wat is een schakelklas.....	5
Doelgroep	6
Selectie.....	7
De praktijk	8
De werkwijze en afspraken.....	9
Evaluatie	12
Literatuur	13

De schakelklas: een voorziening die extra kansen biedt aan kinderen met een taalachterstand.

Inleiding

Sinds 2008 kent de Damiaan een schakelklas. Daaraan namen kinderen deel die in groep 4 zaten en een relatief grote woordenschatachterstand hadden. Gemiddeld namen er 10 tot 12 kinderen per jaar deel. Eind schooljaar 2014/2015 werd de schakelklas geëvalueerd door IB'rs, bouwcoördinatoren en schoolleiders. Er werd opnieuw gekeken naar de inzet van middelen en menskracht om ons woordenschatonderwijs vorm te geven.

Schoolleiding, IB'rs en bouwcoördinatoren gaven unaniem aan dat de huidige invulling van de taalklas qua resultaten goede opbrengsten kent. Daarnaast constateerden zij ook dat er wellicht nog meer leerwinst te behalen valt als we de extra taalondersteuning naar voren halen, namelijk in de kleuterbouw. Er wordt op meerdere basisscholen zo gewerkt.

De woordenschat aan het einde van de kleutergroep voorspelt het niveau van begrijpend lezen in de groepen 4 en 5.

Het realiseren van een adequate vroege woordenschat is zeer belangrijk (betekenisvol) voor de leerresultaten later (Snow e.a. 2002)

Door de nieuwe aanpak denken we:

- de taalgevoelige leeftijd bij kleuters extra te stimuleren
- meer kinderen te kunnen bereiken
- nog meer differentiële inhoud te kunnen geven aan de piramide thema's
- de vaak nadelige effecten van het uit de groep (4) halen (drie dagdelen) te kunnen ondervangen

Belangrijke wetenschappelijke gegevens

Volgens The National Reading Panel (2000) bestaat er geen beste manier voor woordenschatonderwijs en is er niet één aanpak, maar zijn er meerdere aanpakken mogelijk/gewenst.

Aandacht voor woordenschat in de startgroepen van het basisonderwijs zou fundamenteel voor de kinderen moeten zijn.

Er moet een dagelijkse, routinematige aandacht voor woordenschat zijn.

De National Reading Panel concludeert dat pre-teaching van woorden een significant effect heeft op de woordenschatontwikkeling. Dit zou in de kleuterperiode o.a. goed vorm kunnen krijgen in het aanbieden van de te behandelen woorden uit het aan de orde komende piramidethema.

Beginnende lezers moeten een rijke en functionele woordenschat ontwikkelen.

Leren als activiteit die op taal steunt, hangt fundamenteel af van woordenschat. (Baker, Simmons, & Kame'enui, 1998)

Met het ontwikkelen van begripsvaardigheden kun je volgens Paul van den Broek (2010) niet vroeg genoeg beginnen. Zijn onderzoek toont aan dat kinderen die op vierjarige leeftijd hoog scoren op begripsvaardigheden op latere leeftijd beter zijn in begrijpend lezen. Indien zich hier dus een achterstand aandient, kan extra aandacht positief effect hebben.

Een goede woordenschat versterkt ook het leren lezen. Het is van groot belang dat kinderen de woorden kennen die tijdens het leren lezen aan de orde komen. Dit versterkt, dat kinderen het leren lezen als betekenisvol ervaren.

Effectief woordenschatonderwijs wordt bevorderd als:

- Er veel nieuwe woorden worden aangeboden;
- Er veel met kinderen over nieuwe woorden wordt gepraat;
- Er verbanden met de voorkennis worden gelegd;
- De woorden meerdere keren herhaald worden;
- Kinderen zelf vertellen over nieuwe woorden;
- Bij kleuters ook het spelelement wordt benut.

Dit alles samenvattende stellen wij voor om de middelen voor extra taalonderwijs met ingang van het nieuwe schooljaar 2015-2016 in te zetten bij de kleutergroepen.

(uit brief Schoolleiding / coördinator kleuters Zeist, 4 juni 2015)

Theorie

Wat is een schakelklas?

In een schakelklas wordt aan allochtone en/of autochtone basisschoolleerlingen intensief taalonderwijs aangeboden om taalachterstanden weg te werken en zo een beter verloop van de schoolloopbaan te realiseren.

In de wet staat beschreven dat een schakelklas op drie manieren kan worden vorm gegeven:

- Voltijd tijdens schooltijd: de kinderen volgen gedurende één schooljaar al het onderwijs in een aparte groep.
- Deeltijd tijdens schooltijd: de kinderen volgen gedurende één schooljaar een deel van de lessen in een aparte groep, met een minimum van 7 uur per week.
- In de verlengde schooldag: de kinderen volgen gedurende één schooljaar lessen buiten de reguliere schooltijd, in het verlengde deel van de verlengde schooldag, met een minimum van 100 uur per schooljaar (gemiddeld 2,5 uur per week).

Op de Damiaanschool hebben we gekozen voor de deeltijdvariant. De kinderen volgen twee dagdelen per week een deel van de lessen in een aparte groep.

Vorbereiden, opzetten en inrichten van een schakelklas:

HET STAPPENPLAN IN SCHEMA			
Stap	Wie	Wat	Resultaat
1 Keuze voor de doelgroep voor de schakelklas	Schoolleiding, IB'rs en bouwcoördinatoren	Inventarisatie en analyse van het leerlingenbestand Damiaanschool	Inzicht in omvang en aard taalachterstanden en keuze voor een specifieke doelgroep
2 Keuze voor type schakelklas	Schoolleiding, IB'rs en bouwcoördinatoren	Afwegen van argumenten voor verschillende varianten en organisatievormen	Overeenstemming over de keuze van een variant en organisatie van de schakelklas, begroting op de hoofdlijnen
3 Wervingsactiviteiten	Werkgroep; schakelklasleerkrachten, IB'er, bouwcoördinator, directie	Voorlichting team en ouders	Aanmelding leerlingen
4 Selectie van leerlingen	Werkgroep	Geschikte toetsen kiezen	Keuze en toepassing van criteria en procedures voor de selectie van leerlingen
5 Huisvesting	Werkgroep	Overleg	Besluit over de locatie van de schakelklas
6 Verdeling verantwoordelijkheden voor de uitvoering	Werkgroep	Overleg	Afspraken over taken en verantwoordelijkheden bij de uitvoering
7 doelen	Werkgroep	Bepalen van doelen op leerlingenniveau, keuze voor methode en werkwijze	Doelen schakeljaar zijn geformuleerd
8 Inhoudelijke invulling van de schakelklas	Schakelklasleerkrachten	Aanschaf materialen en inrichting lokalen	Schakelklas is startklaar
9 Evaluatie en verantwoording	Werkgroep en gemeente	Volgen van proces en resultaten op leerlingenniveau	Zicht op het functioneren en de effecten van de schakelklas; evaluatierapport en informatie over schakelklas in jaarrekening gemeente

Doelgroep

De schakelklas is bedoeld voor kinderen met een grote achterstand in de Nederlandse taal. Wat wordt er eigenlijk bedoeld als we het hebben over een kind met een taalachterstand? Het taalonderwijs heeft allerlei facetten: lezen, spelling, woordenschatontwikkeling, stelonderwijs.

Bij criteria voor taalachterstand denken we in de eerste plaats aan:

- woordenschat
- technisch lezen
- begrijpend lezen

Bij een schakelklas voor groep 2 hebben we het vooral over woordenschat.

Er zijn 3 groepen te onderscheiden binnen de kinderen met een taalachterstand:

1. Leerlingen met een grote taalachterstand

Deelname aan de schakelklas: wanneer er de verwachting is dat de taalachterstand gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs voor een groot deel kan worden ingehaald.

2. Zorg-intensieve leerlingen die naast een taalachterstand ook nog een andere leer-, ontwikkel- en/of gedragsstoornis hebben

Deelname aan de schakelklas: wanneer er de verwachting is dat de taalachterstand gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs voor een groot deel kan worden ingehaald. En het hoofdprobleem de taalachterstand is en niet een andere leer-, gedrags-, of ontwikkelstoornis.

3. Tweektalige en anderstalige leerlingen

Deelname aan de schakelklas: wanneer er de verwachting is dat de taalachterstand gedurende één schooljaar intensief taalonderwijs voor een groot deel kan worden ingehaald.

Op de Damiaanschool vinden we kinderen in alle drie de groepen. Wij hebben ervoor gekozen om ons vooral te richten op de kinderen uit de eerste en derde groep. Met deze groep is het hoogst haalbare doel te bereiken.

De werving van kinderen verdient speciale aandacht. De schakelklas is een voorziening waaraan kinderen, met toestemming van de ouders, 'vrijwillig' deelnemen. Ouders of verzorgers moeten daarvoor schriftelijk toestemming geven. Er worden niet meer dan 12 kinderen geplaatst per groep.

Wanneer er meer dan twaalf kinderen in aanmerking komen voor de schakelklas, bekijken IB'er, groepsleerkrachten en schakelklasleerkracht samen voor welke kinderen de schakelklas het meest van belang is.

Selectie van leerlingen

Bij de selectie van kinderen voor de schakelklas wordt er gekeken naar de taalbeheersing:

- Passief: kan het kind begrijpen wat er in de klas gebeurt, kan het de uitleg en opdrachten volgen van de leerkracht.
- Actief: hoe uit het kind zich in woorden en zinnen
- Haalbaarheidsverwachting: kan de achterstand gedurende één schooljaar voor een groot deel worden ingehaald.

Niet alle ouders zullen meteen enthousiast zijn. Zij zien mogelijk de schakelklas als een klas voor 'achterblijvers'. Het is daarom belangrijk de schakelklas te presenteren als een voorziening die extra kansen biedt aan kinderen.

Voordat kinderen worden toegelaten tot de schakelklas, wordt vastgesteld of zij voldoen aan de criteria die zijn geformuleerd voor de doelgroep. Deze kun je op verschillende manieren vaststellen:

- gegevens VVE
- observaties leerkrachten (via BOSOS)
- TAK (5 onderdelen), Cito taal voor kleuters, Cito rekenen voor kleuters
- advies van de leerkracht en IB'er

Eventuele overige criteria:

- screening logopediste GGD

Selectie van leerlingen op de Damiaanschool

Voor de schakelklas komen kinderen in aanmerking in de leeftijd vanaf 5 jaar die in de kleutergroep zitten en kinderen die langer kleuteren in groep 1, de zgn. okt/nov/dec kinderen:

- Met een uitval op de taalonderdelen en rekenbegrippen in Bosos (schooljaar 2015-2016 aangevuld met gegevens vanuit de TAK)
- en/of kinderen die de Nederlandse taal niet beheersen.

In overleg met de leerkracht en IB'er zullen ouders en kinderen worden ingelicht.

De praktijk

Doelstellingen

- De leerkrachten herkennen taalzwakke leerlingen.
- Intensief taalonderwijs is onderwerp van het klassenmanagement.
- Alle leerkrachten zijn in staat om taalzwakke leerlingen passend onderwijs te bieden.
- De taakomschrijving van de schakelklasleerkracht is duidelijk.
- De leerlingen behouden het progressieve niveau van woordenschatontwikkeling in de navolgende jaren.

Doelstellingen van de schakelklas

De doelstelling van de schakelklas is tegemoet komen aan de specifieke onderwijsbehoeften van kinderen met een taalachterstand.

Algemeen doel

Kinderen met een achterstand in de Nederlandse taal intensief en extra taalonderwijs geven waardoor de taalachterstand wordt verminderd en deze kinderen betere kansen krijgen in hun verdere schoolloopbaan. De inzet van een schakelklas heeft duidelijk een preventief karakter.

Specifiek doel groep 2

Kinderen met een taalachterstand intensief taalonderwijs geven zodat zij kunnen communiceren met andere kinderen/volwassenen, opdrachten begrijpen en zich begrijpelijk kunnen uitdrukken.

Individueel doel

Wordt vooraf per leerling vastgesteld en is afhankelijk van de observaties van de leerkrachten en de eventuele toets uitslagen.

Leerkrachten in de schakelklas

De meeste scholen zetten voor de schakelklas een van hun beste en meest ervaren leerkrachten in, vaak iemand met ervaring met NT2-onderwijs (Nederlands als tweede taal) en met ervaring met de betreffende leeftijdsgroep. De leerkracht krijgt te maken met een speciale groep, die zowel vanuit sociaalpedagogisch oogpunt als uit didactisch oogpunt een groot beroep doet op zijn professionele capaciteiten. Bovendien werkt de leerkracht met een ander programma en ander materiaal dan in de reguliere klas. Het gaat om mensen met deskundigheid en ervaring, die flexibel zijn en kunnen improviseren, die in staat zijn om gedifferentieerd te onderwijzen en die een sociale eenheid weten te maken van een groep kinderen die vaak uit verschillende scholen en/of jaargroepen afkomstig zijn en weten dat ze maar voor een jaar bij elkaar zitten. (*Sardes, 2006 De schakelklas*)

Op de Damiaan wordt de schakelklas vorm gegeven door een leraar ondersteuner (met veel ervaring op het terrein van woordenschatonderwijs) en een leerkracht (met beperkte ervaring op dit gebied). Zij zijn ook verantwoordelijk voor de totale opzet van de schakelklas in de kleuterbouw. Zij beschikken beiden over de hiervoor genoemde competenties en een gemotiveerde werkhouding.

Werkwijze

De schakelklas groep 2

De schakelklas is bedoeld voor kinderen die voldoen aan de criteria die terug te vinden zijn onder het kopje 'selectie van leerlingen op de Damiaanschool'.

Het is een plek waar kinderen vooral met taal en woordenschat bezig zijn.

Het thema uit de groep wordt uitvergroet en visueel gemaakt en handelend verwerkt met andere materialen.

In de schakelklas worden nieuwe woorden ontdekt en geconsolideerd. Kinderen leren woorden beter als er een duidelijke context is en ze als het ware meegenomen worden naar de betekenis. Er worden excursies georganiseerd waardoor onderwerpen meer gaan leven en tegelijkertijd de kennis van de wereld wordt vergroot.

Vooraf de basiswoordenschat moet aandacht krijgen. Hoe meer woorden kinderen leren op jonge leeftijd des te meer woorden zullen ze later leren. Leerlingen leren ook nieuwe woorden als ze straks gaan lezen maar dit effect treedt alleen op als ze al veel woorden kennen. Pas dan kunnen ze de betekenis van woorden uit de context afleiden. (Sardes, 2006 Taal in de klas)

Wie	Kinderen uit groep 2 met een grote taalachterstand waarbij de verwachting is dat die taalachterstand gedurende één schooljaar voor een groot deel kan worden ingehaald
Wat	Taal en woordenschat
Waarom	Verminderen van de taalachterstand zodat zij kunnen communiceren met andere kinderen/volwassenen, zich begrijpelijk kunnen uitdrukken en opdrachten begrijpen
Waar	In de schakelklas In de kleine kring in eigen groep
Wanneer	2 ochtenden per week schakelklas 1x per week kleine kring in de eigen groep
Hoe	In een kleine groep met extra materiaal / excursies

De schakelklas

- De schakelklas sluit zoveel mogelijk aan bij het thema van de kleutergroepen.
- De basiswoorden vanuit de methode Piramide worden zowel in de schakelklas als in de eigen groep aangeboden. Er wordt, naast de Piramidemethode, ook gewerkt met andere materialen.
- Het thema van de groep wordt in de schakelklas uitvergroet. Niet een themahoek maar de hele ruimte is het thema. Het lokaal wordt omgetoverd tot bijvoorbeeld een ziekenhuis. In de verschillende hoeken komen verschillende onderdelen naar voren. Een balie, een patiëntenkamer, een artsenkamer maar ook een winkeltje.
- Aan het begin van het schooljaar stellen leerkrachten van groep 1/2 en de schakelklasleerkracht de volgorde van de thema's vast. In de Schakelklas worden steeds 2 thema's aan elkaar gekoppeld. Dit bevordert het consolideren van woorden en maakt pré-teaching en remediëring mogelijk.
- Er is aandacht voor interactie en samenwerken.
- Bij de start van de dag is er gedurende 20 minuten ruimte voor ouders en kind om samen te spelen/werken in de groep. Ouders kunnen zo een kijkje nemen in de groep en worden ook actief betrokken bij de lessen. Hierbij ligt de nadruk op woorden leren door te doen in spel en activiteit.
- Bij ieder thema vindt er een groepsactiviteit plaats waarbij ouders en kind samen de praktijk in gaan. Dit kan een activiteit in of buiten de school zijn. Denk hierbij aan een kook/bakactiviteit of een excursie in de natuur of naar een bedrijf (al naar gelang het thema). De activiteit vindt bij voorkeur aan het begin van een thema plaats.
- De kinderen krijgen, wanneer ze starten in de schakelklas, een heen en weer koffertje. Het koffertje bevat een persoonlijk woordenschat-schrift met daarin het woordveld en andere opdrachten die met het thema te maken hebben. En een spel of voorleesboek waarmee kinderen thuis met ouders kunnen oefenen.
- Wanneer kinderen echt vastlopen kijken we naar andere mogelijkheden bijvoorbeeld Piramide voor peuters. Dit mag niet te vroeg worden ingezet want dan is er het risico dat je kinderen op een te laag niveau houdt.

Team

- Leerkrachten melden kinderen aan bij IB'er en schakelklasleerkracht.
- IB'er en schakelklasleerkracht bespreken de doorverwezen kinderen, beoordelen of zij aan de criteria voldoen en bepalen of er nog toetsen moeten worden afgenomen.
- Toetsen worden afgenomen – definitieve vaststelling plaatsing schakelklas.
- Aan het eind van het schooljaar bespreek de groepsleerkracht met potentiële ouders de mogelijkheid van de schakelklas .
- Groepsdoelen en individuele doelen worden vastgesteld.
- Schakelklasleerkracht heeft een startgesprek met ouders. Ouders krijgen in dit gesprek informatie over de werkwijze van de schakelklas en er wordt besproken wat er van de ouders verwacht wordt.
- Oudergesprekken: de gesprekstijd voor de schakelklasleerlingen wordt verlengd met 10 minuten waarbij de eerste 10 minuten betrekking hebben op de taal en woordenschatontwikkeling. Dit deel wordt uitgevoerd door groepsleerkracht en schakelklasleerkracht samen.
- Per locatie organiseert de schakelklasleerkracht 2x per jaar een informatie avond. De eerste avond vindt plaats aansluitend op de informatieavond van de groep rond de derde week van het nieuwe schooljaar. De tweede avond vindt halverwege het schooljaar plaats, eind januari.
- Bij ieder plenair onderbouwoverleg komt de schakelklas als punt op de agenda.
- 3x per jaar vindt er een korte bespreking van de schakelklas kinderen plaats tijdens een onderbouwoverleg. Dit gebeurt per locatie.
- 1x per week kort afstemmen van het programma - groepsleerkracht en schakelklasleerkracht.

Ouders

- Na het screenen hebben ouders een eerste oriënterend gesprek met groepsleerkracht.
- Ouders geven toestemming middels een ondertekende verklaring. Wanneer er eenmaal toestemming is gegeven is dit bindend, er kan niet op teruggekomen worden.
- Begin van het schooljaar (3de week) komt er een informatiemiddag/avond (deze sluit aan op de algemene informatie avond van de kleuters) over het hoe en wat van de schakelklas. Wat kunnen ouders verwachten en hoe kunnen ze hun kind ondersteunen. Dit gebeurt per locatie. Halverwege het schooljaar volgt dan een tweede informatiemiddag/avond. Van ouders wordt verwacht dat zij op deze avonden aanwezig zijn.
- Bij de start van de dag is er gedurende 20 minuten ruimte voor ouder en kind om samen te spelen/werken in de groep. Ouders kunnen zo een kijkje nemen in de groepen en worden ook actief betrokken bij de lessen. Wanneer ouders geen opvang hebben voor jongere broertjes of zusjes dan mogen zij meekomen. Van ouders wordt verwacht dat zij minimaal 2x per maand aanwezig zijn en met hun kind meespelen.
- Ouders krijgen per thema een woordveld mee naar huis ter informatie, woorden worden ondersteund door plaatjes. Het materiaal wordt opgeslagen in het ouderportaal zodat iedereen het kan gebruiken.
- Bij ieder thema vindt er een groepsactiviteit plaats waarbij ouder en kind samen de praktijk in gaan. Dit kan een activiteit in de groep zijn of buiten de school (thema gerelateerd)

Afspraken schakelklas

De schakelklas is toegankelijk voor kinderen uit groep 2 die aan de gestelde criteria voldoen. Kinderen die aan de schakelklas deelnemen doen dit voor minimaal 1 jaar. Excursies met de eigen groep vinden zoveel mogelijk buiten de uren van de schakelklas plaats zodat de schakelklasleerlingen ook aan deze excursies kunnen deelnemen. Er zijn voldoende materialen aanwezig en er is een budget voor het maken van excursies.

Evaluatie

Evaluatie team

- Bij ieder plenair onderbouwoverleg wordt de schakelklas kort geëvalueerd.
- 3x per jaar tijdens onderbouwoverleg vindt er, per locatie, een evaluatie van de kinderen plaats.

Evaluatie ouders

- minimaal 2x per jaar tijdens het oudergesprek met de groepsleerkracht en de schakelklasleerkracht.
- 1x per jaar (in januari) een evaluatie tijdens de informatieavond.

Evaluatie kinderen

- Aan het eind van het dagdeel vindt er een korte evaluatie van de dag plaats.
- Na ieder thema vindt er een evaluatie plaats.

Evaluatie management

- Twee keer per jaar evaluatie met IB-schoolleiding-leerkrachten schakelklas-
bouwcoördinator kleuters:
tussentijds november en eindejaars juni (wordt in jaarplanning opgenomen)

Vervolgstappen: extra monitoren in de navolgende jaren. IB'er blijft vinger aan de pols houden in groepsbesprekingen en de subgroepen blijven bestaan in Parnassys.

Zaken en bevoegdheden

Het schoolbeleid en de uitvoering is de verantwoordelijkheid van de directie. De schakelklasleerkracht is ondersteunend naar de leerkrachten en is belast met het bijhouden van ontwikkelingen en veranderingen op dit vakgebied.

Administratie en overdracht

Er is een subgroep schakelklas in Parnassys waarin alle vorderingen en evaluaties worden vastgelegd. Daarnaast is er een subgroep in het ouderportaal. Werkbladen en themamaterialen worden opgeslagen in het ouderportaal.

Verantwoording intern:

De resultaten van de schakelklas worden kenbaar gemaakt in het jaarverslag en jaarlijks opbrengstendocument IB.

Verantwoording gemeente

De school legt na afloop van het schooljaar verantwoording af aan de gemeente volgens het door hen aangeleverde format; daarbij worden de resultaten gevoegd.

Literatuur

Met woorden in de weer – Dirkje van der Nulft, Marianne Verhallen (2002)

Taal een zaak van alle vakken - Wim van Beek en Marianne Verhallen (2de druk 2012)

Taal leren op eigen kracht – Suzanne van Norden (Stichting taalvorming 2006)

Brochures:

- Een stap vooruit – FORUM instituut voor multiculturele vraagstukken
Onderwijsondersteuning in de VVE: hoe stimuleer je de ouders?
- De schakelklas 1 - Een nieuwe rol voor gemeenten en schoolbesturen – Kees Broekhof 2006
- De Schakelklas 2 – Een stapsgewijze aanpak – Karin Hoogeveen en Kees Broekhof 2006
- De schakelklas 3 – Selectie van leerlingen in de schakelklas – Karin Hoogeveen en Anne Luc van der Vegt
- De Schakelklas 4 – Taal in de klas – Kees Broekhof en Hans Cohen de Lara 2006
- De schakelklas 5 – ouderbetrokkenheid – Kees Broekhof en Karin Vaessen 2006
- De schakelklas 6 – deeltijdvariant - Karin Hoogeveen en Kees Broekhof 2006
- Bovenstaande brochures zijn beschikbaar op: www.schakel-klassen.nl en www.sardes.nl